

- 10 Петровский И.Ю. Черниговская губерния в этнографическом, административном, экономическом, промышленном, учебном и др. отношениях. 1915 год. - Чернигов, 1915. - XLVIII с.
- 11 Хижняков В.М. Воспоминания земского деятеля. - Пг.: Огни, 1916. - 251 с.
- 12 Собрание узаконений и распоряжений правительства за 1882 год. - Спб., 1882. - № 43. - Ст. 272.
- 13 Pinkus Benjamin. The Jews of the Soviet Union. The history of a national minority. - Cambridge, 1988. - 397 p.
- 14 Еврейская энциклопедия. Свод знаний о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем. - Спб., 1908 - 1913. - Т. XII.
- 15 Еврейская энциклопедия. Свод знаний о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем. - Спб., 1908 - 1913. - Т. XV.
- 16 Статистика еврейского населения/ Сост. Б.Д.Бруцкус. - Спб.: Север, 1909.
- 17 Вейцблiт І.І. Рух єврейської людності на Україні періоду 1897 - 1926 років. - К.: Пролетар, 1930. - 175 с.
- 18 Пасманик Д.С. Судьбы еврейского народа. Проблемі еврейской общственности. - М.: Сафрут, 1918. - 237 с.
- 19 Baron Salo W. The Russian Jews Under Tsars and Soviets. -N-Y., London, 1976. - 468 p.
- 20 Держархів Чернігівської області, ф. 127, оп. 5, спр.1202.
- 21 Gitelman Tri Y. A century of ambivalence. The jews of Russia and the Soviet Union. 1881 to the present. - N-Y, 1988. - 336 p.
- 22 Собрание узаконений и распоряжений правительства за 1892 г. - № 73. - Ст.773.
- 23 Отчет о деятельности еврейского эмиграционного общества за 1913 год. - К.: Работник, 1914. - 80 с.
- 24 Гольдштейн М.И. Очерки истории евреев Полтавщины (1804-1920 гг.). - Полтава: «Скайтек», 1998. - 68 с.
- 25 Держархів Чернігівської області, ф. 127, оп. 5, спр. 2358.
- 26 Отдел рукописей Российской государственной библиотеки, ф. 97, кн. 1.
- 27 Еврейское население России по данным переписи 1897 г. и по новейшим источникам. - Птг.: Кадима, 1917. - 76 с.

Валентин Ковальчук

НІЖИНСЬКЕ ЗЕМСТВО: ЧЕРЕЗ НЕМОЖЛИВЕ - ДО КРАЩОГО

Величезна романівська імперія потерпіла поразку в Кримській війні. Завдяки реформам 60 - 70 років Росія плуга й водяного млина поступово перетворювалася в країну молотарки, пари та електрики. Царизм намагався якомога більше пристосовувати державний лад до потреб капіталістичного розвитку. За положенням, затвердженим Олександром II 13 січня 1864 року, в 33 губерніях європейської Росії, у тому числі на території Лівобережної та Південної України, створювались земські установи. У Ніжинському повіті вони склалися з повітових земських зборів і повітової управи. Ніжинське земство своєю діяльністю охоплювало досить значні території й населення. Так, у 1914 році повіт займав 2,5 тисяч км. Тут проживало 178 тисяч чоловік.¹

Ніжинська повітова земська управа як виконавчий орган земських зборів була створена 20 липня 1865 року на основі згаданого вище «Положення про губернські та повітові земські установи».

Ніжинське самоврядування мало обмежені права. Одна з основних функцій - вирішення питань та утримання державних будівель, які належали земству. Пануюче становище в Ніжинському земстві посідали поміщики, купці, духовенство і заможне селянство (86% - дворян, решта - купці та міщани). Так, у 1911 році гласними Ніжинського земства були граф В. Мусін-Пушкін, поміщики Ю. Глібов, І. Почека, почесний громадянин П. Кушакевич.

Вибори гласних у Ніжинське земство проводилось за майновим цензом. Населення повіту поділялось на три категорії: 1) землевласники; 2) міське товариство; 3) сільське товариство.²

Ніжинська повітова земська управа обиралася на три роки в складі голови та шести членів.³

Основою бюджету земства був податок на нерухоме майно - землі, будинки, фабрично-заводські підприємства і торговельні установи. Кошти, які надходили від цих установ, були

порівняно невеликими, і Ніжинське земство постійно відчувало нестачу грошей. Так, у 1906 році воно звернулося з проханням до уряду позбавити його необхідності вносити гроші на утримання Ніжинського технічного училища (3500 крб.), Мринської жіночої семінарії (1500 крб.), Ніжинського міського училища (375 крб.).⁴

Як позитивну рису треба відмітити, що земство іноді допомагало сім'ям бідняків, які не мали змоги заплатити за навчання своїх дітей в середніх навчальних закладах (гімназіях). Так, завдяки допомозі земства, дочка ніжинського козака М.О. Березюк - майбутня заслужена вчителька УРСР, мала можливість закінчити Ніжинську жіночу гімназію П.І. Кушакевич.⁵

Позитивною рисою земства було також медичне обслуговування населення, будівництво й утримання земських шкіл. 1 травня 1885 року Ніжинська лікарня комітету громадянського піклування була передана Ніжинському земству. Ця лікарня мала 25 ліжок та амбулаторію, в ній працювало 3 лікарі й 7 фельдшерів. Для розвитку Ніжинської земської лікарні багато зробив лікар М.П. Галицький, який працював тут 42 роки (1887 - 1925 рр.). Тому й лікарню в народі прозивали Галицькою. Завдяки популярності лікаря Галицького тут лікувалися не тільки мешканці Ніжинського, але й інших повітів Чернігівщини.⁶

Ніжинське земство брало участь у будівництві та утриманні земських училищ. Це були загальноосвітні однокласні початкові школи з 3-річним строком навчання. Незважаючи на те, що контроль за діяльністю училищ здійснювався інспекторами й директорами училищ реакційного Міністерства народної освіти, вони користувалися популярністю серед сільського населення Ніжинського повіту. У селі Веркіївці до революції було аж два училища і лише одна церковно - парафіяльна школа; мешканці села Данине в 1906 році звернулися з проханням у повітове земство перетворити церковно-парафіяльну школу в земське училище.

Ніжинське сільгосподарство, яке було створене місцевою інтелігенцією в 1897 році, зробило свого часу великий внесок у розвиток сільського господарства Ніжинщини.

Після скасування кріпацтва все господарство цього краю опинилося в дуже великій скруті. Великі панські наділи - на одному полюсі, а на другому - убоге селянське господарство. Але в них була єдина, спільна біда - ні ті, ні інші не вміли вести господарство в нових умовах зародження капіталізму. Особливо тяжко все це відбивалося на селянстві. У засновника товариства і його керівника, місцевого поміщика Руссо-де-Живона, була одна мета - навчити селян всього того нового, що було на той час у сільгоспнауці, щоб останні якнайменш страждали від недородів. І якщо спочатку ніжинські подвижники займалися теоретичними розробками в галузі сільського господарства, то вже на другому році існування товариства вони перейшли до практичних справ: організували сільськогосподарський склад, через який за низькими цінами продавали селянам зерно кращої врожайності. Про популярність цього закладу свідчить той факт, що в кінці 1899 року його грошовий оборот виріс до 1500 карбованців - суми дуже значної на той час. Наступним кроком у популяризації нових форм ведення господарювання стало проведення спеціалізованих виставок за участю самих селян.⁷

Організувати їх було дуже важко, тому що завжди бракувало коштів, але, незважаючи на це, сільськогосподарське товариство разом із міським земством знаходило їх для заохочення селян, які мали успіхи у веденні свого господарства. Поступово сфера діяльності товариства, членами якого в 1901 році вже було 105 чоловік, розширюється. Саме вони підняли питання про організацію й запуск тютюнової фабрики в Ніжині.

Дуже багато робиться для розвитку тваринництва. Спеціальною постановою Ніжинське земство робить товариство своєрідним органом з питань сільського господарства. У тому ж 1901 році була проведена ще одна виставка, на якій селяни представляли 235 експонатів, а річний товарообіг складу досяг 2100 карбованців. Це дало змогу провести часткову безкоштовну роздачу зерна селянам. Незважаючи на ці безсумнівні успіхи, у 1902 році у діяльності товариства настає криза, з якої вдалося вийти завдяки фінансовій допомозі з боку губернського земства. І це дало відразу гарні наслідки. На виставці 1903 року вже було представлено 308 експонатів, її відвідало 1754 чоловік. Саме товариство на цьому заробило 696 карбованців чистого прибутку.⁸

Значно покращилися справи і на складі, послугами якого вже користувалося 1635 селян. Не залишалось товариство осторонь і від суспільної діяльності. Коли в 1905 році 27 губерній царської імперії залишилось без врожаю зернових, то саме воно організувало збір хліба та його відправу голодуючим. Досить швидко на прикладі Ніжина такі сільськогосподарські товариства почали виникати й по селах нашого краю, їхня діяльність була дуже важливою завдяки пропаганді й практичному втіленню в життя нових форм ведення господарства. Селяни підняли врожайність своїх земельних наділів з 40 - 50 пудів хліба з однієї десятини до 150 пудів.

У Веркіївці членами місцевого сільськогосподарського товариства був закладений плодовий розсадник, постійно проводилися курси сільського господарства, які, як відзначалося у звітах, «... мали дуже велику кількість слухачів». Деякі товариства пішли ще далі - почали створювати спеціальні сільські майстерні. Наприклад, у селі Володькова Дівиця діяла ткацька

майстерня, у Заудайці - слюсарна та ковальська.

У 1910 році пішов із життя засновник товариства Руссо-де-Живон. Ніжинське земство на своєму зібранні в постанові високо оцінило його заслуги перед Ніжинщиною: « Був протягом чотирьох зібрань гласним і більше 11 років - головою Ніжинського сільськогосподарського товариства. Дуже гарні наслідки мала його діяльність у справі покращення сільського господарства взагалі, особливо у тваринництві ...Покійний для покращення коневодства розводив арденську породу... Тому земство заснувало срібну медаль його імені для нагороди на кожній виставці власників власних коней арденської породи».

Починаючи з весни 1914 року товариство заснує свій часопис «Ніжинець», який, як і все інше, проіснував до 1917 року.⁹

Ніжинське земство за період свого існування зробило все, що могло в тих умовах. Його досвід являє собою справжню скарбницю розвитку та становлення сільськогосподарської науки. І в цьому велика заслуга земства.

Джерела та література:

- 1 Філіал ЧОДА у м. Ніжині. Ф. - 342. Оп - 1. Справа 32. Арк. 4.
- 2 Там же. - Справа 64. С. 46 - 47.
- 3 Там же. - Справа 69. - Арк. 13 - 15.
- 4 Там же. - Справа 80. - Арк. 13 - 15.
- 5 Там же. - Справа 102. - Арк. 8 - 25.
- 6 Там же. - Справа 125. - Арк. 16 - 25.
- 7 Там же. - Справа 160. - Арк. 14 - 16.
- 8 Там же. - Справа 169. - Арк. 3 - 10.

